

De slapende kinderen

ANTHONY PASSERON

DE
SLAPENDE
KINDEREN

Uit het Frans vertaald
door Hester Tollenaar

Uitgeverij Podium
Amsterdam

Gepubliceerd met de steun van het Institut français NL

**INSTITUT
FRANÇAIS NL**

Het motto op pagina 5 is afkomstig uit *De pest* van Albert Camus (De Bezige Bij, 2019), vertaald door Jan Pieter van der Sterre.

Eerste druk maart 2023

Oorspronkelijke titel *Les Enfants endormis*

© 2022 Anthony Passeron

Oorspronkelijke uitgever Éditions Globe, Parijs

© 2023 Nederlandse vertaling Hester Tollenaar/Uitgeverij Podium

Omslagontwerp Moker Ontwerp

Foto auteur © Jessica Jager

Typografie Elgraphic

ISBN 978 94 6381 193 4

www.uitgeverijpodium.nl

‘C’est que les rats meurent dans la rue et les hommes dans leur chambre.’

Albert Camus, *La Peste*

‘Ratten gaan namelijk op straat dood en mensen in hun slaapkamer.’

Albert Camus, *De pest*

PROLOOG

Op een dag vroeg ik mijn vader wat de verst gelegen stad was waar hij ooit was geweest. Hij antwoordde kortaf: ‘Amsterdam, in Nederland.’ Meer niet. Zonder op te kijken ging hij door met het in stukken snijden van dode dieren. De bloedspetters zaten tot op zijn gezicht.

Toen ik vroeg waarom hij daar was geweest, dacht ik dat ik zijn kaak zag verstijven. Kwam het door een kalfsgewricht dat niet wilde buigen of was het mijn vraag die hem irriteerde? Ik begreep het niet. Na een plotse krak en een zucht antwoordde hij uiteindelijk: ‘Om die idioot van een Désiré op te halen.’

Ik had een gevoelige snaar geraakt. Voor het eerst in mijn hele jeugd hoorde ik hem de naam van zijn oudere broer uitspreken. Mijn oom was een paar jaar na mijn geboorte overleden. Ik had beelden van hem gevonden in een schoenendoos waarin mijn ouders foto’s en super 8-filmpjes bewaarden. Er stonden doden op die nog leefden, honden, oudjes die nog jong waren, weer honden, vakanties aan zee of in de bergen, altijd maar die honden, en

familiefeesten. Mensen in zondagse kleding, bijeengekomen voor huwelijken die hun beloften niet zouden waarmaken. Mijn broer en ik konden urenlang naar die beelden kijken. Na een tijdje zei onze moeder altijd dat we alles weer moesten opruimen, alsof de herinneringen haar ongemakkelijk maakten.

Mijn vader wilde ik wel honderden vragen stellen. Heel eenvoudige, zoals: ‘Moet je na het kerkplein naar rechts of naar links om naar Amsterdam te gaan?’ Maar ook wat moeilijker. Ik wilde weten waarom. Waarom was hij door half Europa getrokken om zijn broer te vinden? Maar zodra hij zijn vat vol verdriet en woede een stukje had opengetrokken, sloeg hij het weer dicht, zodat er niet te veel uit zou stromen.

Dat was wat iedereen in onze familie deed als het om Désiré ging. Mijn vader en grootvader zeiden niets. Mijn moeder kapte haar uitleg altijd heel snel af met de uitspraak: ‘Het is toch wel triest allemaal.’ En mijn grootmoeder vermeed alles met allerlei eufemismen, zoals verhalen over lijken die vanuit de hemel de levenden in de gaten hielden. Iedereen heeft zich op zijn of haar eigen manier de waarheid toegeëigend. Vandaag de dag is er van de hele geschiedenis nauwelijks nog een spoor te vinden. Mijn vader is weg uit het dorp, mijn grootouders zijn dood. Zelfs het decor is het aan het begeven.

Dit boek is een uiterste poging om iets te laten voortbestaan. Een mengeling van herinneringen, onvolledige bekentenissen en gedocumenteerde reconstructies. Het is de vrucht van hun stilte. Ik wilde vertellen wat mijn familie, zoals vele andere, in totale eenzaamheid heeft doorgemaakt. Maar hoe kan ik hun verhaal onder woorden brengen zonder het van hen te stelen? Hoe kan ik

voor hen spreken zonder dat mijn mening, mijn obsessies die van hen verdringen? Zulke vragen hebben me er lang van weerhouden aan het werk te gaan. Tot ik besepte dat ik alleen door te schrijven kon voorkomen dat het verhaal van mijn oom, van mijn familie, samen met hen, samen met het dorp, zou verdwijnen. Dat ik kon laten zien dat Désirés leven deel uitmaakte van de chaos van de wereld, een chaos van historische, geografische en sociale feiten. En dat ik hen kon helpen de pijn weg te nemen en uit de eenzaamheid te komen waarin ze door schaamte en verdriet waren beland.

Voor één keer zullen ze het middelpunt van de kaart zijn en zal alles wat gewoonlijk de aandacht trekt worden verwezen naar de zijlijn, ver van het centrum. Ver van de stad, ver van de geavanceerdste gezondheidszorg en wetenschap, en ver van geëngageerde kunstenaars en militante acties zullen ze eindelijk ergens bestaan.

DEEL EEN

DÉSIRÉ

MMWR

Het MMWR, een wekelijkse nieuwsbrief die in de Verenigde Staten wordt verstuurd door de Centers for Disease Control and Prevention in Atlanta (CDC), heeft niet veel abonnees in Frankrijk. Eén van hen is Willy Rozenbaum, het hoofd van de afdeling infectieziekten in het ziekenhuis Claude-Bernard in Parijs. De 35-jarige infectioloog is met zijn motor, zijn lange haar en zijn verleden als militant in Salvador en Nicaragua een beetje een vreemde eend in de bijt in de Parijse medische kringen.

Op 5 juni 1981 bladert hij 's morgens door het laatste MMWR dat op zijn bureau is gelegd. Er staat iets in over een extreem zeldzame longziekte die recentelijk weer is opgedoken, pneumocystose. Die werd zo goed als verdwenen geacht, maar volgens de Amerikaanse dienst die bijhoudt welke medicijnen er worden voorgeschreven, waart de ziekte ineens weer rond, op een verrassende en bijna onbegrijpelijke manier. Normaal gesproken lopen namelijk alleen patiënten met een verzwakt immuunsysteem de aandoening op, terwijl het bij de vijf gevallen in Californië gaat om jongemannen die kernge-

zond waren. Het Amerikaanse nationale instituut voor volksgezondheid beschikt nog over weinig informatie, maar het artikel vermeldt wel het opmerkelijke detail dat alle betreffende patiënten homoseksueel zijn.

De infectioloog slaat de nieuwsbrief dicht en gaat verder met zijn onderzoekswerk, voordat hij 's middags weer bezoeker heeft.

Die dag komen er twee mannen langs. Ze houden elkaars hand vast. Een van hen, een broodmagere steward, heeft al weken koorts en aanhoudende hoestbuien. Omdat geen van de huisartsen in de stad hem kon helpen, is hij naar de afdeling voor infectie- en tropische ziektes in het Claude-Bernard gekomen. Stomverbaasd bekijkt Willy Rozenbaum het dossier dat de steward hem overhandigt. Hij onderzoekt de jongeman en verwijst hem door voor röntgenfoto's en andere longonderzoeken.

Wanneer de man een paar dagen later terugkomt, bestaat er aan de hand van de resultaten van de onderzoeken geen twijfel meer voor de infectioloog. Zoals hij al vermoedde heeft zijn patiënt inderdaad een pneumocystose.

Het is een onvoorstelbaar toeval. De symptomen van de patiënt komen stuk voor stuk overeen met wat de arts had gelezen in het MMWR: een zeer zeldzame longaandoening bij een jonge homoseksuele man van wie het immuunsysteem normaal zou moeten functioneren. Precies zoals bij de persoon die tegenover hem staat. Het gaat om dezelfde ziekte, die vrijwel verdwenen was en waar nu zes mensen door zijn getroffen, vijf Amerikanen en een Fransman.

HET DECOR

Vliegen. Overal vliegen. Op de hompen vlees en op de ramen. Vliegen die zwart afsteken tegen de witte tegels, vliegen die paren op de karbonaadjes en de kippenpoten. Vliegen die ontpoppen in de plooiën van een rosbief en dan verdrinken, kopje-onder in het bloed. Vliegen die zich verkneukelen onder de zoemende compressor in de koelvitrine, en die de draak steken met de blauwe lamp die is neergezet om hen te elektrocuteren. Vliegen die voor- goed hebben gewonnen.

Dat is ongeveer alles wat ik me herinner van de winkel van mijn grootouders. Een lege en stille slagerij, waar de meeste klanten van vroeger niet meer kwamen. Wie er wel nog binnenstapte, deed dat om de familie te steunen, als een laatste blijk van solidariteit. Er werd een praatje gemaakt, ze wilden weten hoe het met iedereen ging, maar vroegen niet wat er in de aanbieding was.

Tegenwoordig is er niets meer. Er hangt een ‘te koop/te huur’-bord in de vitrine, met een telefoonnummer erop. Zo verging het de hele straat. De groenteboer, de kapper, de boekhandel, de tele-

visiereparateur, de furnitureenzaak. Langzaamaan kwamen alle winkels leeg te staan, net als de appartementen erboven. Bij gebrek aan potentiële huurders hebben ze de luiken gesloten. Uit de tijd van welvaart houdt er nog maar één zaak stand, vooralsnog: een kleine ouderwetse schoonheidssalon. De straat is hopeloos verlaten. Er lopen alleen nog zwerfkatten, die zich hebben verschanst in de kelders onder de winkels. Via kapotte luchtroosters op voethoogte langs de trottoirs gaan ze naar binnen en naar buiten. Soms hangen er groepjes jongeren rond. Gebogen over het stuur van scooters die ze zelf in elkaar hebben gezet, of zittend op de trapjes van de lege winkels vechten ze luid vloekend om pakjes sigaretten en schelden ze elkaar de hele dag de huid vol. In een paar decennia tijd is het plaatsje, voorheen nog een levendige onderprefectuur, in een eeuwige slaap gevallen. Het centrum is een randgebied geworden. Er klinkt geen kindergeschreeuw meer. Mijn decor is verdwenen.

Toch zou het ook zijn charmes kunnen hebben. De platanen langs de rivier, de boerenmarkt en de smalle straatjes geven het iets van een denkbeeldig Provençaals dorp. Aan de andere kant vertellen de vervallen flatgebouwen, de autowrakken en de gesloten fabrieken rond het oude dorp een heel ander verhaal. Om dat te kunnen begrijpen moet je eerst meer weten over de ligging van het dorp: een vergeten burcht ingeklemd tussen twee werelden, verloren tussen de zee en de bergen, ergens bij de grens tussen Frankrijk en Italië. En vervolgens over de omgeving: diep in een vallei, waar een rivier samenstroomt met een andere, grotere rivier, die zijn laatste Alpenobstakels achter zich gaat laten om de vlakte in te stromen en uiteindelijk te versmelten met de Middell-

landse Zee. Tot slot is er dan nog het barre klimaat, met eindeloze winters in de kronkelende kloven, en snikhete zomers; alsof van beide weertypen, uit de Alpen en het Middellandse Zeegebied, alleen het slechtste is behouden. Ooit was het dorp, met aan de ene kant in mist gehulde donkere pijnboombossen en aan de andere kant groepjes eiken op gunstig gelegen zonnellingen, nog een handelsplaats geweest, waar boeren uit de omgeving hun magere opbrengst kwamen verkopen. Om de omschrijving compleet te maken moet je wat historische aspecten kennen en niet vergeten dat het desolate gehucht ooit in Italië lag, aan de rand van het graafschap Nice. Toen de annexatie daarvan eenmaal een feit was, maakte Frankrijk er een onderprefectuur van. Er werd gepoogd een band te smeden met het nieuwe vaderland. De aanleg van een snelweg en een spoorverbinding tussen Nice en Digne zorgde ervoor dat de streek langzaamaan uit zijn isolement kwam. Met werkzaamheden van ongekenne omvang – van het graven van tunnels tot de bouw van monumentale viaducten – werd de weg naar de kust opengebrouwen, waarbij een horde Italiaanse arbeiders werd ingezet.

Hoewel de economie kwetsbaar was, wist een deel van de bevolking toch rijkdom te vergaren en bezittingen op te stapelen: bedrijven, winkels, grond en appartementen. Er kwam een plaatselijke burgerij opzetten, met een gerieflijker bestaan dan het harde leven van de land- en fabrieksarbeiders. Op zwart-wit ansichtkaarten uit het begin van de twintigste eeuw staan families die fier over de rivierpromenade flaneren of op het terras van het café op het plein zitten. Een van die oude foto's toont de puntgave gevel van de winkel van mijn familie. Een man in pak staat bij de deur,

met rechte rug. Zijn vlinderdas en hoed zijn smetteloos. Hij heet Désiré. Mijn overgrootvader kijkt streng in de lens. Het contrast met andere dorpingen die over straat lopen in vuile, versleten werkoveralls is opvallend. De vergeelde afbeelding zegt alles over het prestige van onze naam.

Tot het begin van de jaren tachtig stond de slagerij nog ergens voor. Op zaterdag en zondag sloot men braaf aan in de rij die tot buiten doorliep. Voor een groot deel van de bevolking was het een gerespecteerde maar ook intimiderende plek. Alleen welgestelde klanten kregen het beste vlees en de complimenten van het huis. De families met de laagste inkomens, die nauwelijks over de drempel durfden te komen en het niet in hun hoofd haalden te klagen, kregen het restvlees. Midden in de hoofdstraat van het dorp maakten we de dienst uit. Maar niet voor lang meer.

DE NOODKLOK

Jacques Leibowitch, immunoloog in het ziekenhuis Raymond-Poincaré van Garches, is ook een van de weinige Franse lezers van de nieuwsbrief van de CDC in Atlanta. Vroeg in de zomer van 1981 hoort hij toevallig van zijn zus, een dermatoloog in het Parijse ziekenhuis Tarnier, dat er op haar afdeling twee homoseksuele patiënten worden behandeld voor een zeer zeldzame vorm van huidkanker: het kaposisarcoom.

Op 3 juli 1981 heeft het MMWR juist een artikel gepubliceerd met de titel: ‘Kaposisarcoom en pneumocystose bij homoseksuele mannen – New York en Californië’. Het bericht rept van een mysterieuze stijging van het aantal jonge homo’s dat in de twee staten door die ziektes wordt getroffen en meldt dat het kaposisarcoom recentelijk is vastgesteld bij zesentwintig homo’s in Amerika, van wie er vier ook nog eens een pneumocystose hebben.

Het artikel zet Jacques Leibowitch aan het denken. Het is heel gebruikelijk om in medische publicaties de seksuele voorkeur van een groep te noemen. Tegelijkertijd ziet de arts ook de link

met de twee homoseksuele mannen en hun zeer zeldzame vorm van huidkanker over wie zijn zus het een paar dagen eerder had.

Hij doorzoekt zijn lades. In zijn archieven bevindt zich een interessant dossier, over een in 1979 overleden taxichauffeur van Portugese komaf. De man bezweek aan een indrukwekkende opeenvolging van infecties en met name een pneumocystose. Dat alles wekt de nieuwsgierigheid van de immunoloog, die besluit enkele collega's te bellen in de grootste ziekenhuizen van Parijs en omgeving. In het ziekenhuis Claude-Bernard spreekt hij een infectioloog die zich dezelfde dingen afvraagt als hij. De eerste conclusies van Willy Rozenbaum komen overeen met de zijne. Zo ontdekt Leibowitch in zijn uitwisselingen met collega's vijf andere recente gevallen van pneumocystose die voor iedereen onverklaarbaar zijn. Als hij in een paar weken tijd al zoveel gevallen weet te vinden vergelijkbaar met die uit het MMWR-artikel, dan moeten er nog veel meer bestaan.

Door de vreemde opkomst van de twee ziektes in Frankrijk twijfelen de twee artsen niet langer: het is tijd om de noodklok te luiden.